

Η ακολουθία των Μεγάλων Ωρών της παραμονής των Θεοφανείων

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Ολοκληρώνοντας την περίοδο του Αγίου Δωδεκαημέρου, δηλαδή τον εορταστικό κύκλο των Επιφανείων του ενανθρωπήσαντος Υιού και Λόγου του Θεού, του Ιησού Χριστού, απαντάται στο εορτολόγιο της Εκκλησίας μας η εορτή των Θεοφανείων ή κοινώς τα Φώτα, κατά την οποία θυμόμαστε τη Βάπτισμα του Κυρίου, σε ηλικία τριάντα ετών, από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο, στον Ιορδάνη ποταμό. Ιδιαίτερο στοιχείο του εκκλησιαστικού εορτασμού των Φώτων αποτελεί η τέλεση της ακολουθίας των *Μεγάλων και Βασιλικών Ωρών*, την παραμονή των Θεοφανείων.

Η ακολουθία αυτή στην πραγματικότητα δεν είναι μία και ενιαία, αλλά σύνολο τεσσάρων επιμέρους ακολουθιών. Η τέλεση όμως, και των τεσσάρων συνημμένα και μάλιστα χωρίς διακριτή απόλυση και έναρξη μεταξύ τους, οδήγησε στο γεγονός να θεωρούνται ως μία ακολουθία. Οι ακολουθίες αυτές είναι η Πρώτη, Τρίτη, Έκτη και Ενάτη Ώρα, και αποτελούν τις γνωστές στο μοναστικό τυπικό ακολουθίες των Ωρών.

Η ονομασία τους προέρχεται από την τέλεσή τους σε συγκεκριμένες ώρες του βυζαντινού ωρολογίου. Το βυζαντινό ωρολόγιο, όπως και το εβραϊκό, βασίζεται στην ωρολογιακή αρίθμηση σύμφωνα με τις φυλακές της ημέρας και της νυκτός. Η βυζαντινή πρώτη ώρα της ημέρας είναι η σύγχρονη έκτη πρωινή – συμβατικά η ανατολή του ηλίου, ενώ η πρώτη της νυκτός η αντίστοιχη έκτη εσπερινή- συμβατικά η δύση του ηλίου. Η ακολουθία της Πρώτης Ώρας τελούνταν την πρώτη ώρα της ημέρας, δηλαδή τη σημερινή έκτη πρωινή, της Τρίτης Ώρας κατά την τρίτη ώρα της ημέρας, δηλαδή τη σημερινή ενάτη πρωινή, της Έκτης Ώρας αντιστοιχεί στη βυζαντινή έκτη ώρα της ημέρας, δηλαδή τη δωδεκάτη μεσημβρινή και της Ενάτης Ώρας αναλογεί στην ενάτη βυζαντινή ώρα της ημέρας, δηλαδή στις τρεις μετά το μεσημέρι.

Ο χαρακτηρισμός των ακολουθιών των Ωρών της παραμονής των

Θεοφανείων ως «Μεγάλων» και «Βασιλικών» οφείλεται στο ειδικό, εορτολογικό περιεχόμενό τους, καθώς είναι αφιερωμένες στη Βάπτισή του Παμβασιλέα Χριστού, ενώ είναι δομικά και υμνολογικά εκτενέστερες και λαμπρότερες (βλ. αγιογραφικά αναγνώσματα, τρεις ύμνοι κ.λπ.). Τον ίδιο τίτλο φέρουν και οι Ώρες της Παραμονής των Χριστουγέννων και της Μεγάλης Παρασκευής.

Το σύννηθες περιεχόμενο της υμνολογίας των ακολουθιών των Ωρών είναι συγκεκριμένο και αφιερωμένο σε διαφορετική θεματολογία για την καθεμία. Η επιμέρους θεματολογία κάθε Ώρας, όπως αυτές τελούνται σε καθημερινή βάση, δεν ακολουθείται και την παραμονή των Θεοφανείων, οπότε κυρίαρχο θέμα είναι η Βάπτισή του Χριστού.

Η δομή των Μεγάλων Ωρών των Θεοφανείων είναι κατά βάση η ίδια με τη συνήθη. Κάθε Ώρα ξεκινά με το τρισάγιο, δώδεκα «Κύριε, ἐλέησον», του «Δεῦτε προσκυνήσωμεν», την ανάγνωση τριών ψαλμών, του προεόρτιου των Θεοφανείων απολυτίκιου, ενώ ακολουθούν τρεις ύμνοι, οι οποίοι ψάλλονται δύο φορές έκαστος, ο πρώτος χωρίς στίχο, ο δεύτερος με τη συνοδεία ψαλμικών στίχων ως εφυμνίων, και ο τρίτος μετά από τη μικρή δοξολογία «Δόξα Πατρί. Καὶ νῦν». Ενόσω ψάλλονται οι τρεις ύμνοι, ο κληρικός θυμιάζει με το καντζίο, και όχι με θυμιατό, όλον το ναό και το εκκλησίασμα, φέροντας επιτραχήλιο, εξερχόμενος από τη βόρεια θύρα του Ιερού Βήματος και εισερχόμενος από τη νότια. Ακολουθώντας, γίνεται η ανάγνωση παλαιοδιαθηκικής, αποστολικής και ευαγγελικής περικοπής. Αναγιγνώσκεται ύστερα, το τροπάριο της συνήθους Ώρας, το τρισάγιο, το προεόρτιο κοντάκιο, τα μ' «Κύριε, ἐλέησον», η ευχή «Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ᾧρᾳ». Μετά την εκφώνηση του ιερέως «Ὁ Θεὸς οἰκτειρῆσαι ἡμᾶς», έπεται η ευχή κάθε ώρας (Α' Ώρα: «Χριστὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν», Γ' Ώρα: «Δέσποτα Θεέ, Πάτερ, Παντοκράτωρ», Στ' Ώρα: «Θεὲ καὶ Κύριε τῶν δυνάμεων» και Θ' Ώρα: «Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ»).

Μετά την ολοκλήρωση κάθε Ώρας ακολουθεί η απόλυση, εφόσον οι τέσσερις ακολουθίες τελούνται ξεχωριστά και στη συγκεκριμένη ώρα της ημέρας, όπου αναλογούν. Η σύγχρονη ενοριακή πράξη δεν ευνοεί κάτι τέτοιο, οπότε, μετά την εκφώνηση της ευχής κάθε ώρας ακολουθεί η επόμενη, ξεκινώντας όμως, απευθείας από το «Δεῦτε προσκυνήσωμεν», ενώ καταλιμπάνεται το τρισάγιο, με το οποίο αρχίζει κάθε Ώρα.

Στην Θ' Ώρα των Θεοφανείων απαντώνται δυο εξέχοντα σημεία. Πρώτο, ο τρίτος ύμνος, από το σύνολο των ψαλλομένων πριν τα αναγνώσματα, αναγιγνώσκεται εμμελώς από τον κανονάρχη στο μέσο του ναού, μπροστά από την τοποθετημένη ειδικά για την εορτή εικόνα της Βαπτίσεως του Κυρίου. Αφού ο κανονάρχης ολοκληρώσει την εκφώνηση του ύμνου, οι δύο χοροί τον ψάλλουν

εναλλάξ ανά στίχο, επαναλαμβάνοντας τρεις φορές τον πρώτο («Τὴν χεῖραν σου τὴν ἄψαμένην») και τον προτελευταῖο στίχο («Καὶ δεῦρο στήθι μεθ' ἡμῶν»). Δεύτερο, μετά την ευχή της Θ' Ὡρας ακολουθεῖ η ανάγνωση των Τυπικῶν και των Μακαρισμῶν. Στην περίπτωση ὁμως, που ακολουθεῖ συνημμένα ο εσπερινός των Θεοφανείων και η Θεία Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου, η ανάγνωσή Τυπικῶν και Μακαρισμῶν καταλιμπάνεται και ο κληρικός εκφωνεῖ την απόλυση της ακολουθίας, μετά την οποία λαμβάνει χώρα η έναρξη του εσπερινού.

Η παραμονή των Θεοφανείων ακολουθεῖ τελετουργικά εν γένει παλαιότερο τυπικό, σε σύγκριση με τις λοιπές ημέρες του έτους. Μεταξύ των ιδιαίτερων τελετουργικῶν χαρακτηριστικῶν συναντούμε την τέλεση της ακολουθίας των Μεγάλων Ὡρῶν, ἀκόμα και στην ενοριακή λειτουργική πράξη. Η τέλεση α) της Θείας Λειτουργίας του Μεγάλου Βασιλείου, ο πυρήνας της οποίας εἶναι ἀρχαιότερος ἀπὸ τον ἀντίστοιχο του λειτουργικού τύπου του ι. Χρυσοστόμου, ἀλλά και β) του Μεγάλου Αποδείπνου το ἀπόγευμα στη θέση του εσπερινού, ο οποίος τελέστηκε το πρωί, αποτελοῦν ἄλλα ιδιαίτερα λειτουργικά στοιχεία. Να σημειωθεί ὅτι η τέλεση της βασιλειανῆς Θείας Λειτουργίας συνημμένα με τον εσπερινό των Θεοφανείων αποτελεῖ στο τυπικό της Εκκλησίας την επίσημη, κύρια και πανηγυρική ευχαριστιακή σύναξη της εορτῆς των Θεοφανείων, η οποία λάμβανε χώρα το βράδυ, κατὰ την τέλεση ἀγρυπνίας. Η Θεία Λειτουργία του ι. Χρυσοστόμου ἀντίθετα, η οποία τελεῖται σήμερα την κυριώνυμη ημέρα, αποτελούσε στην παλαιά τάξη τη δεύτερη Θεία Λειτουργία της εορτῆς, την οποία τελούσε ἄλλος λειτουργός το πρωί των Θεοφανείων.

Το τελετουργικό της παραμονῆς των Θεοφανείων μαρτυρά τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της ημέρας, η οποία θεωρεῖται ως ἀποκορύφωμα των προεόρτιων ημερῶν (ἤδη ἀπὸ τις 2 Ιανουαρίου στις ακολουθίες ψάλλονται προεόρτιοι των Θεοφανείων ὕμνοι). Η παραμονή εἶναι η βασικότερη ημέρα για την προετοιμασία του πιστού να εορτάσει ἀρμόδια τα Θεοφάνεια του Κυρίου, ενώ ο Μέγας Ἀγιασμός, ο οποίος τελεῖται την ημέρα αὐτή και εἶναι καθόλα ὁμοιος και ισόκυρος με τον Μέγας Ἀγιασμό της ημέρας των Φώτων, συνεργεῖ στον ἁγιασμό του ἀνθρώπου και της κτίσης και τον καθαρισμό ἀπὸ την ἀμαρτία και τη φθορά.